

Eivind Grip Fjær

Til forsvar for kvalitative intervju

To kritikker fra prominente sosiologer har de siste årene dratt i tvil nytten av kvalitative intervjudata for å si noe pålitelig om sosiale praksiser utenfor intervjusituasjonen. Den ene tar utgangspunkt i at folk ikke alltid handler slik de sier at de gjør, den andre kritikken i at folk ikke har diskursiv tilgang til sin praktiske kunnskap. Kritikken impliserer at alt av intervjudata må behandles som fordreide av informantens holdninger eller misoppfatninger. Kritikken innebærer også en antakelse om at intervjudata ikke blir analysert med noen distanse til informantens holdninger. Jeg mener at både implikasjonen og antakelsen er urimelige, og vil svare på dem med å dra fram tre teknikker som forskere som benytter seg av intervju ofte bruker: sammenligning, leting etter flere indikatorer og vurderinger av sammenheng med tidligere forskning. Ved blant annet å bruke disse teknikkene i analysen av intervjudata kan forskere dra valide konklusjoner også om forhold utenfor intervjusituasjonen.

Søgeord: Intervju, kvalitativ metode, handling, holdning

Til forsvar for kvalitative intervju¹

De siste årene har flere prominente sosiologer kritisert bruken av kvalitative intervju innen samfunnsforskning (Jerolmack & Khan 2014a; Lizardo & Strand 2010; Martin 2010; Vaisey 2009). Hva folk *sier* er, ifølge dem, en upålitelig kilde til informasjon om hva folk *gjør* og de kulturelle prosessene som disse handlingene er en del av. Følgelig passer andre metoder bedre om vi vil studere *hva* folk *gjør* og *hvorfor* de *gjør* det. Denne kritikken er til dels basert på forskning med et solid empirisk og teoretisk fundament og kan undergrave troverdigheten til studier basert på intervjudata. Derfor kan ikke forskere som benytter seg av kvalitative intervju bare fortsette som før og vente til kritikkerne går lei.

Det er to varianter av disse innvendingene mot kvalitative intervju. Etter å ha skissert opp disse vil jeg argumentere for at kritikken impliserer at intervjudata må behandles som homogene og antar at forskere som benytter seg av intervjudata analyserer dem uten distanse til informantene. Jeg vil argumentere for at vi kan ha større tiltro til forskning basert på intervju enn det kritikkerne mener ved å peke på tre relevante teknikker jeg mener de fleste forskere som intervjuer bruker rutinemessig, og bruke eksempler fra egen og andres forskning for å illustrere disse. Disse teknikkene er sammenligninger av data, bruk av flere indikatorer på samme fenomen og å vurdere resultatene av analysen opp mot eksisterende forskning. Formålet med disse teknikkene er ikke å sanere intervjudata for holdninger eller oppfatninger om årsaksforhold, men å gjøre det mulig å dra valide konklusjoner fra intervjudata om det som foregår utenfor intervjusituasjonen.

Første kritikk: Folk *gjør* ikke det de *sier* de *gjør*

En kritikk av bruken av kvalitative intervju som har blitt fremmet gjentatte ganger er basert på (det tilsynelatende selvfølgelig) skillet mellom hva folk *gjør* og hva de *sier* de *gjør* (Jerolmack & Khan 2014a:174; Becker & Geer 1957; Dean & Whyte 1958; Murphy, Dingwall, Greatbatch, Parker & Watson 1998:120-123). Handlinger og beskrivelser av dem er ikke bare to ulike fenomener, ifølge dette argumentet, de korrelerer ikke nødvendigvis særlig godt heller (Jerolmack & Khan 2014a:182-185). Folk *gjør* ikke alltid det de *sier* de *gjør* fordi de tilpasser seg situasjonene de snakker og handler i (Jerolmack & Khan 2014a:186; Dean & Whyte 1958:35; Dingwall 1997; Deutscher 1973:240). Folk tilpasser holdningene de formidler til intervjusituasjonen, så når de blir spurt direkte om de bryter med gjengs moral vil ikke folk innrømme dette, selv om det er observert at de faktisk *gjør* det (Jerolmack & Khan 2014a:182-184). Kritikkerne synes altså å tro at folk driver med omfattende og ugjennomtrengelig selvpresentasjon (Goffman 1959), en posisjon andre har kalt «sterk situasjonisme» (Vaisey 2014a:229). En intervjusituasjon vil normalt være veldig ulik de «naturlige» situasjonene vi er interesserte i, folk vil benytte den som en mulighet til å framstå som moralsk gode, og dermed får vi en dis-

	<p>Eivind Grip Fjær</p> <p>Stipendiat i sosiologi ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo</p> <p>E-mail: e.g.fjar@sosgeo.uio.no</p>
---	---

krepanse mellom handlinger og hva som sies om dem. Denne diskrepansen må, ifølge kritikerne, ha følger for hva slags data vi bruker innen samfunnsforskning. Vi kan ikke bare snakke med folk og så anta at det de sier speiler deres tidligere handlinger eller kan brukes til å forutsi hva de kommer til å gjøre i framtida. Når forskere likevel bruker intervjudata til å si noe om folks handlinger begår de derfor en feilslutning (Jerolmack & Khan 2014a:179; 2014b:239).

Hver formulering av denne kritikken har mer omfattende argumenter og tar enkelte forbehold (Jerolmack & Khan 2014a; Becker & Geer 1957; Dean & Whyte 1958; Dingwall 1997). Den hittil siste formuleringen støtter blant annet Lamont sin påpekning av at folk handler når de prater, slik at en ikke kan dra et helt kategorisk skille mellom intervju- og observasjonsdata (Jerolmack & Khan 2014a:190; se også Lamont & Swidler 2014:159) – intervjudata er observasjoner av informantens redegjørelser, mens observasjonsdata er etnografens redegjørelser for sine observasjoner.² Videre bemerker de at de handlingene samfunnsforskere som oftest er interesserte i foregår i samhandling med andre mennesker, mens en-til-en intervju ikke gir data på dette. Dette bruker de så som et argument for etnografiske metoder (som også er prosjektet til Becker & Geer 1957). Til dette har andre bemerket at data på individnivå ikke betyr at analysen må foregå på individnivå (DiMaggio 2014:233; Vaisey 2014a:229), men hvis kritikerne har rett i sitt sentrale argument om at en ikke kan stole på intervjudata, så vil analysene av intervjudata uansett ikke kunne gi pålitelige svar. Konklusjonen er klar: «From interviews alone, we cannot know what actually happens in interaction, but only what people think about situations and how they feel about them» (Jerolmack & Khan 2014a:184; en lett omskriving av Becker & Geer 1957:31).

Andre kritikk: Folk veit ikke hvorfor de gjør det de gjør

En beslektet kritikk av intervjuing tar utgangspunkt i de siste årenes utvikling av kultursosiologiske teorier (Lizardo 2017; Lizardo & Strand 2010; Martin 2010; Vaisey 2009) inspirert av teoriene til Swidler (1986), Giddens (1986), og Bourdieu (1990). Ifølge disse sosiologene er det meningsfullt å snakke om at kultur former handlinger kun hvis vi oppfatter «kultur» som et sett innlærte

ferdigheter som blir tilpasset situasjoner hvor det allerede er innebygd mange hint om hva som er den riktige framgangsmåten (Lizardo & Strand 2010; Martin 2010). Kultur er ikke noe folk går rundt med i hodet sitt – ingen har den kognitive kapasiteten dette ville krevd. I stedet støtter omgivelsene opp om handlingene til aktører som har lært å lese dem. En slik oppfatning av kultur som en praktisk tilpasning til omgivelsene finner støtte i moderne sosialpsykologi (Martin 2010; Vaisey 2009:1683-1684; Wilson 2002).

Denne forståelsen av forholdet mellom kultur og handling innebærer at folk ikke har en diskursiv tilgang til den kulturen de er en del av. For det første fordi denne kulturen ikke primært befinner seg i hodet til deltakerne, men også i omgivelsene, og for det andre fordi deres kulturelle kunnskap er praktisk og ikke diskursiv – folk kan ikke gi en god beskrivelse av sin egen habitus. Selv om de *virkelige* årsakene til folks handlinger er strukturelle og utilgjengelige for den enkelte deltaker, vil folk likevel forsøke å finne en mening i de valgene de tar ved å konstruere et narrativ om hvordan de er motiverte til å gjøre det de gjør (Martin 2010:231; Wilson 2002). I en tidlig formulering av dette poenget argumenterte Mills (1940) for at de motivene folk oppgir for en handling er situasjonelt tilpassede berettigelser. Om vi vil vite *hvorfor* folk gjør det de gjør, så er det altså ikke noe poeng i å spørre dem direkte om dette, fordi vi kan ikke vite om forklaringene deres er riktige. Noen drar da slutningen at «if we want to learn about culture, the last thing we should do is to conduct in-depth interviews with a selection of informants» (Martin 2010:240).

Denne andre, kulturteoretiske, kritikken er ikke helt kompatibel med den første, situasjonistiske kritikken. De situasjonsfokuserede kritikerne foretrekker etnografier og avviser nytten av eksperimenter og spørreundersøkelser som kultur-som-praksis-teoretikerne gjerne benytter seg av (Jerolmack & Khan 2014b:240, 243; Vaisey 2009). De enes altså om at kvalitative intervjudata ikke bør være den eneste dataformen i sosiologiske studier som ønsker å si noe om hva folk holder på med utenfor intervjusituasjonen. Men kritikkene har en implikasjon om hvordan en må behandle intervjudata og hviler på en antakelse om hva forskere som intervjuer holder på med som begge er urimelige.³ Etter først å ha presentert disse vil jeg presentere tre teknikker for å dra valide konklusjoner fra kvalitative intervjudata som er fordreid av holdninger og misoppfatninger.

Kritikkens implikasjon om å behandle intervjudata som homogent fordreide

Kritikkene av kvalitative intervju impliserer at de dataene en genererer med kvalitative intervju må behandles som homogene (ensartede, konsistente) med hensyn til de fordreiningene kritikerne påpeker. Forskere må forstå alt av intervjudata som uttrykk for folks situasjonelle tilpasninger og ustabile holdninger (Jerolmack & Khan 2014a:184, 192) eller deres behov for å finne en mening i handlinger med en, for dem, utilgjengelig årsak (Martin 2010:233-

234). Hvis noen for eksempel gir uttrykk for sine holdninger og så går over til å prate om noe de har gjort, så skal begge deler behandles som like farget av holdninger og misoppfatninger (Vaisey 2014b:229), med mindre vi da har observasjonsdata vi kan bruke til å validere påstandene. Dette er en nødvendighet slutning fra kritikkene, da de åpenbart hadde mistet sin kraft om *deler* av det folk sa var pålitelig, og vi kunne vite hvilke deler det gjaldt uten å måtte teste de opp mot observasjonsdata (et unntak er Dean & Whyte 1958, som understreker at intervjudata er heterogene).

Det er også urimelig å måtte behandle intervjudata som om de alltid var forvridd. At intervjudata ikke er homogene er sentralt i Pugh (2013) sitt svar til kritikerne av intervjuing. Hun skiller mellom «æverdige», normkonforme selvpresentasjoner og «dypfølt» informasjon som kan bli fortalt eller vist fram nonverbalt, i tillegg til «skjematisk» informasjon som er måtene informanter uttrykker seg på og «metafølelser» som er hva informantene føler om det de føler (Pugh 2013:50-51). Pugh mener en intervjuer kan lese mye ut av nonverbal informasjon, men vi trenger ikke forutsette at forskere har en særegen evne til å forstå hva som gjemmer seg bak ansiktsuttrykk og pauser. Vi skjønner at det er en forskjell på om informanter snakker *om* holdninger (for eks. «De fortalte henne at en ikke bør oppføre seg sånn») eller *formidler* holdninger (for eks. «Det var en fantastisk opplevelse»), om de forteller vagt eller detaljert om tidligere hendelser, om det de forteller om er nært eller fjernt i tid, rom og nettverk, om de forteller om, for eksempel, følelser eller en organisasjonsstruktur, om de intervjues aleine eller i grupper, om de avbrytes eller får snakke fritt, om de ønsker å prate eller om de ikke kan eller vil, om de inkluderer unnskyldninger, ironi, osv. Om en mener at slike – og mange andre – forskjeller er uvesentlige fordi intervjudataene alltid potensielt kan formidle upålitelige holdninger eller er farget av en gal oppfatning om et årsaksforhold, er en på god vei til å nivellere alle ytringer. Blir forskningen bedre om vi må nekte oss selv å skjønne forskjellen på ytringer som «Jeg tror jeg elsker deg» og «Norge er et monarki»?

Oftest går også forskere aktivt inn for å lage heterogene intervjudata. En forsker som intervjuer vil gjerne anse et intervju som mislykket om det kun inneholder en serie generelle utsagn som formidler situasjonelt tilpassede holdninger, uten at den vage og normative informanten utfordres til å være mer detaljert og fortelle om konkrete hendelser (Weiss 1994:71; Kvale & Brinkmann 2015:194). I metodelitteratur med ellers ulike tilnæringer finnes mange tips til hvordan en kan få så heterogene eller «rike» intervjudata som mulig, for eksempel ved å spørre om konkrete tilfeller heller en generell redegjørelse (Weiss 1994:150), legge inn antakelser i spørsmålene (Patton 2002:369), lytte etter hint fra informanten om at det er mer som kan bli sagt (Weiss 1994:77), eller mer konfronterende spørre etter brudd med en første, mer ensartet fortelling (en oversikt gis i Kvale & Brinkmann 2015:188-189, se også 166-187). Med litt kjennskap til hva som er vanlig i feltet kan intervjuer-

ren stille relevante spørsmål om mislykkede episoder, om negative følelser som skam, redsel eller hevnløst, om konflikter, om tvil, om å gi opp ambisjoner og så videre, som alle kan gi data som bryter med informantens første selvpresentasjon. I stedet for å bare bestemme seg for at intervjudata er så upålitelige at de må behandles som homogent fordreide, kan en altså tenke at graden av heterogenitet kan påvirkes av forskerens evner, teknikker og forberedelser.

Kritikkens antakelse om fraværet av distanse til informantene

Kritikkene bygger på en antakelse om at intervjudata kun brukes til å viderefremme informantens perspektiv. For at kritikernes argument skal holde, må de ikke bare anta at intervjudata er fordreide, men også at forskere som bruker disse dataene ikke evner å se om noen deler av data er mer fordreid av holdninger og uriktige oppfatninger enn andre. Kritikerne underverderer mulighetene forskere som intervjuer har til å benytte seg av teknikker i utvelgelse, rekruttering, intervjuing og analyse som kan sørge for at informantens holdninger og deres oppfatninger om årsaksforhold ikke sniker seg usett inn i de vitenskapelige forklaringene (DiMaggio 2014:232). Fordi de fleste kritikerne unngår å undersøke om det finnes og brukes slike teknikker (igjen er Dean & Whyte 1958 et unntak), antyder de også at forskere som intervjuer er usystematiske rapportører som stiller problemstillingene som intervju spørsmål og naivt overtar lekforklaringene til sine informanter (Trow 1957:34). Det kan høres ut som jeg fordreier kritikernes argumenter her, men ifølge dem begår forskere feil om de «simply presume that self-reported behaviors are accurate» (Jerolmack & Khan 2014b:239; se også Jerolmack & Khan 2014a:180, 192, 194) eller antar at intervju gir «unproblematic access to» kulturelle praksiser (Lizardo 2017:97).

Hvis det finnes forskere som prioriterer deltakernes perspektiv over alt annet så kan de likevel ikke ses som representanter for alle som intervjuer. Det følger ikke med intervjudata en naiv epistemologi hvor informanter alltid har rett. Forskere kan av prinsipp bryte med deltakernes forståelser (Bourdieu, Chamboredon & Passeron 1991), ikke fordi disse forståelsene nødvendigvis er gale, men fordi de ikke nødvendigvis er riktige og fordi de kan være en vesentlig del av fenomenet en forsker på, eller til og med skape det. Det vi lager data på når vi intervjuer – som fortellinger, oppfatninger og følelser – er viktig fordi det kan være en del av noe vi må forklare eller det kan være en del av en forklaring på noe annet. Derfor vil det ikke være noen svakhet om kvalitative intervju også produserer data hvor informantens holdninger eller upålitelige forklaringer kommer til uttrykk, så lenge forskere kan utnytte dette i sin objektivisering av deltakernes perspektiv.⁴

Tre teknikker for å dra valide konklusjoner fra fordreide intervjudata

Kritikerne unnlater altså å undersøke hvorvidt, og i så fall hvordan, forskere som intervjuer gjør noe for å forstå hvordan holdninger og gale oppfatninger farger fortellinger om hendelser utenfor intervjusituasjonen. For å veie litt opp for dette vil jeg vise til tre relevante metodeteknikker jeg oppfatter som vanlige, om ikke gjennomgående, i forskning basert på kvalitative intervju (se også Pugh 2013; Atkinson & Coffey 2003; Dean & Whyte 1958). Disse teknikkene hindrer ikke at holdninger og gale oppfatninger om årsaksforhold fordreier intervjudata som også er generert for å fange opp hva folk gjør utenfor intervjusituasjonen, men det er heller ikke poenget. Målet mitt er å vise at vi kan nå valide konklusjoner i studier med kvalitative intervjudata, selv om de er fordreid av holdninger og gale oppfatninger. De tre metodeteknikkene jeg skal presentere viser at det er feil å anta at forskere som intervjuer mangler distanse til informantens perspektiv. Hvis en er enig i at teknikkene er nyttige viser de også implisitt at det er feil at intervjudata må behandles som homogent fordreide, da teknikkene forutsetter den heterogeniteten i data kritikerne antyder at vi ikke kan tillate oss å anerkjenne.⁵

Relevante eksempler på bruken av disse teknikkene henter jeg fra intervju-basert forskning på sterkt moraliserte praksiser – slike som kritikerne henter sine eksempler fra. Her *sier* informantene som en del av sin selvpresentasjon at de støtter bestemte normer, men unnlater å følge disse *i praksis* fordi de da tar andre – praktiske og situerte – hensyn. Ventelig vil informantene da forsøke å skjule bestemte handlinger og holdninger og vise fram andre. Hvis kritikerne har rett skal ikke slike intervjustudier få til å avdekke hvorvidt og hvordan informantene deltar i praksiser som mange, inkludert deltakerne selv, anser som moralsk negative, fordi forskerne ikke får til å avdekke hvorvidt informantens holdninger forvrenger det de sier. Hvis det stemmer at intervjustudier ikke kan brukes i slike tilfeller vil derfor forskningen stort sett måtte overta informantens idealiserte beskrivelser.

Sammenligninger: En av de vanligste og mest åpenbare analyseteknikkene er sammenligninger – innen og på tvers av intervjuer, på ulike analyse- (holdninger, følelser, individer, situasjoner, praksiser, institusjoner osv.) og detaljnivå (generelle redegjørelser, konkrete episoder, rykter, myter, osv.). Ved å overse at forskere som bruker intervjudata kan stykke opp og sammenligne deler av data, er det som kritikerne antar at forskningsresultatene fra intervjustudier er de hyppigste temaene fra en serie sammendrag av enkeltintervju. For at de forvrengningene i data kritikerne bekymrer seg for skal snike seg inn i forskernes forklaringer, kan vi anta at forvrengningene må være systematiske på et rimelig detaljert nivå på tvers av mange av de ulike måtene en forsker kan dele opp data på.

Grundetjern (2018) sammenlignet historiene til 21 mødre som solgte og brukte narkotika i Norge, hvorav 19 ble intervjuet i fengsel. Intervjuguiden inneholdt ikke noe punkt om barn, men informantene tok opp temaet selv. Et bakteppe for studien er at å være en «god mor» er et ideal de fleste kvinner vil møte og støtte, ofte som en del av konvensjonelle oppfatninger om femininitet. Videre vil nok mange umiddelbart oppfatte foreldreansvar kombinert med bruk og salg av tunge narkotiske stoffer som et tegn på at førstnevnte forsømmes, og at kvinner i en slik posisjon mislykkes som mødre. Selv om mange av de kvinnelige dopdealerne Grundetjern intervjuet hadde mistet omsorgsretten for barna sine, anså de moderlig omsorg som viktig. Hvis kritikerne har rett skulle disse kvinnene kunne skjule det for intervjueren om deres salg og bruk gjorde at de mislyktes som mødre – for eksempel grunnene til at de mistet omsorgsretten.

Grundetjernes sammenligninger av informantenes historier avdekket at de hun intervjuet på ulike måter framforhandlet en kombinasjon av idealet om å være «en god mor» med deres bruk og salg av narkotika. Noen vektla morsrollen som en sentral del av sin identitet selv om de hadde mistet omsorgsretten, andre anså deres rolle som mor som tilbakelagt, mens andre prøvde å kombinere bruk og salg av narkotika med foreldregjeringen. Hvordan de forhandlet på disse måtene svarte til forhold deltakerne neppe var klare over selv, som hvorvidt de ble mødre før de ble deltakere i narkotikaøkonomien, hvilken hierarkisk posisjon de hadde hvis de ble mødre etter å ha gått inn i narkotikaøkonomien, og måten de tilnærmet seg rollen som selger. For noen av informantene var det ikke en nødvendig motsetning mellom å være en god mor og å bruke og selge narkotika. Disse kan kanskje sies å ha tilpasset en definisjon av hva en god omsorgsperson er til deres egne narkotikarelaterte praksiser. De fleste informantene syntes imidlertid å anerkjenne at deltakelse i narkotikaøkonomien nesten med nødvendighet ville vanskeliggjøre omsorgen for barna. Selv om de kunne vektlegge at de hadde en god relasjon til barna sine, at de ikke brukte mens de var gravide, eller at de lagde middag til barna hver dag, kunne disse informantene også fortelle om at de begynte å bruke igjen etter hvert, at de mistet omsorgsretten, eller med moralske kvaler solgte amfetamin billig til sine døtres kjærester for å hindre at døtrene ble tilbudt dop av dårlig kvalitet. Studien illustrerer at skillet mellom holdning og handling ikke er så selvfølgelig som kritikerne antar. Videre kunne Grundetjern gjennom ulike oppdelinger av materialet – blant annet på nivå i narkotikaøkonomien, på strategi for narkotikasalg, på tidspunkt for fødsler og deltakelse i narkotikaøkonomien – sammenligne disse og beskrive en variasjon i hvordan kvinnelige dopdealere forhandler fram en kombinasjon av det å være mor og salg og bruk av narkotika. Studien er et eksempel på hvordan forskere gjennom sammenligninger kan komme bakenfor informanternes selv-presentasjoner og si noe pålitelig både om deres praksiser utenfor intervjuet

og om eventuelle misforhold mellom holdninger de presenterer i intervjuet og handlinger utenfor.

Flere indikatorer: En annen analyseteknikk forskere ofte bruker når de analyserer intervjudata, er å lete etter flere indikatorer på de generelle fenomenene de mener å identifisere. Becker (1958) sitt eksempel er klassisk: medisinstudenters klager om at de ikke får praktisk erfaring med nok tilfeller av vanlige sykdommer og deres eksplisitte forventning om at de bør bli allmennpraktikere indikerer begge at det finnes en norm blant medisinstudenter om å bli allmennpraktikere. At det er mulig å finne flere indikatorer på samme fenomen, også i intervjudata, er en viktig grunn til at vi ikke må godta slutningen om at data må behandles som homogent fordreide. Flere indikatorer kan peke i samme retning og bekrefte et tentativt svar på en problemstilling. Om søket etter indikatorer heller resulterer i en liste med tilfeller som strider med det første inntrykket (negative tilfeller) burde dette lede til en omformulering av de tentative påstandene.

Letingen etter flere indikatorer er viktig å dra fram som svar på den andre kritikken, om at folk ikke kan fortelle *hvorfor* de handler slik de gjør fordi de er praktisk tilpasset omgivelsene og mangler diskursiv tilgang til årsakene. Hvis folk er praktisk tilpasset på denne måten må vi også anta at det er vanskelig å endre mange uttrykk for en slik tilpasning simultant i en intervjusituasjon. Selvpresentasjoner er jo også praksiser vi ikke uten videre har en diskursiv og fullt bevisst tilgang til. Som Goffman (1959) har påpekt forstår vi ikke hverandre kun ved å tolke hva andre eksplisitt og bevisst kommuniserer, men også gjennom informasjon de ubevisst «avgir». For å framstå på en bestemt måte kan folk kontrollere noe av den informasjonen de formidler i et forskningsintervju, men om forskere ser etter flere indikatorer kan bedragerske selvpresentasjoner fort bli inkohærente. En antakelse om at alle du intervjuer har fullstendig kontroll over alt de formidler, er en antakelse om at du kun intervjuer sofistikerte sosiopater. I de fleste tilfeller det nok mer rimelig å anta at du kan analysere deg fram til sprekker i en bedragerisk selvpresentasjon – blant annet gjennom å se etter flere indikatorer.

I en studie av den norske russefeiringa analyserte jeg med to kolleger intervju med 25 kvinner og 16 menn som hadde deltatt (Fjær, Pedersen & Sandberg 2015). Feiringa er en flere uker lang fest mot slutten av gymnastida som inkluderer en rekke overskridende aktiviteter (Fjær & Pedersen 2015). En sentral aktivitet for mange deltakere er «hooking», som kan bety alt fra kyssing til sex uten videre forpliktelser. Deltakerne oppfattet seksualmoralen under feiringa som eksepjonelt liberal. Men det var også kjent at kvinner i andre kontekster kan framheve sin egen gode moral gjennom antydninger om at andre kvinner har en dårligere seksualmoral enn de selv, som faller under praksisen kalt «slut-shaming» på engelsk (Armstrong, Hamilton, Armstrong & Seeley 2014). Videre er denne praksisen med å «horestemple» andre i seg

selv upopulær – å kalle noen hore er ikke bare ufint, men bidrar til å begrense kvinners seksuelle frihet og underbygger derigjennom en seksuell dobbeltstandard (Bræck 2006:66). Under russefeiringa var det altså ikke bare ufint og intolerant å drive med horestempling, det var også irrelevant fordi oppførsel som ellers ville blitt stemplet som «horete» var godtatt ifølge deltakerne selv. Kunne leting etter flere indikatorer i et intervjumateriale likevel avdekke om informantene deltok i horestempling?

Indikatorer på horestempling (forstått som sanksjonering av en spesifikk seksualmoral) som kan identifiseres i intervjudata inkluderer (1) referanser til aktuelle normer, som hentydninger til at horestempling er en forventet og/eller korrekt sanksjonering av seksuallnormer; (2) fortellinger om slik sanksjonering, som konkrete rykter og moralske narrativer som «cautionary tales»; (3) at det dras symbolske grenser mot oppførselen til (mytiske eller virkelige) andre, som inkluderer en kategorisering av atferden og avstandstakning fra den; (4) argumentasjon for egne valg som impliserer at aktuelle alternativer er «horete»; (5) fortellinger om å føle skam eller skyld når seksuelle erfaringer som ofte kategoriseres som «horete» av deltakerne blir eksponert for andre, eller frykt for og forventninger om slike følelser i hypotetiske scenarier; (6) fortellinger om å ønske å unnsnippe og stikke fra slike situasjoner; (7) fortellinger om stolthet og anerkjennelse for egen ikke-«horete» oppførsel.

Jeg og kollegaene mine fant få tilfeller av indikatorene 1 og 2 i vårt materiale. Som Helene sa (i den norske transkripsjonen, Fjær et al. 2015:967):

Er du på en jentefest, så hooker du ikke opp med alle guttene som er der. Da blir du bare stempla som hore. Men er du og ruller med en buss, og du roter med alle guttene, så bare «Ja, det er bare lættis,⁶ for det er russetid».

Vi ville begått feilslutningen kritikerne av intervju advarer mot om vi gjenga slike beskrivelser som sanne. Ved å se etter flere indikatorer (ikke bare indikatorene 1 og 2) var det derimot mulig å beskrive hvordan deltakerne oppfattet feiringa som spesielt liberal, men *likevel* distanserte seg fra andre kvinners seksuelle erfaringer. Lena sa hun bare «hooka» med:

folk som jeg kanskje var god venn med, eller ikke god venn med, men som jeg kanskje hadde et godt øye med før, da. Det er ikke sånn at bare fordi du er russ så skal du hooke med flest folk, jeg er i hvert fall ikke sånn, jeg synes det blir litt dumt.

Uten å bruke vokabularet til tradisjonell horestempling, kunne Lena ved å argumentere for egne valg implisere at andre har dårligere seksualmoral enn henne selv (indikator 4). For ikke å framstå som moralistister, kunne kvinnene i en form for dobbelt grensearbeid både distansere seg fra andre kvinners

seksuelle erfaringer (indikator 3) og samtidig fra moraliseringen en slik symbolsk grense innebærer. Zhara gjorde dette subtilt, når hun ble spurt om noen hun kjente hadde deltatt i en av feiringens utfordringer, kalt «å ta kongla», hvor en har sex i skogen:

Altså, så lenge de koser seg, så er det liksom greit for min del. Men det er sånn ... Jeg veit ikke. Jeg føler at det er litt sånn ... Altså, hun ene gjorde det med typen sin, det er greit, men en annen gjorde det bare sånn random.

Mens disse unge kvinnene presenterte seg selv som tolerante og russefeiringa som en spesielt liberal kontekst, slo tilsynelatende en praktisk tilpasning til et lokalt statushierarki inn og undergravde denne selvpresentasjonen når de ble stilt flere konkrete spørsmål og analysen av svarene var sensitiv for flere indikatorer. Det at et fenomen kan ha flere ulike uttrykk i et intervju kan altså brukes til å avdekke misforhold mellom holdning og handling.

Sammenheng med tidligere forskning: En tredje metodeteknikk blant forskere som bruker kvalitative intervjudata innebærer å vurdere kontinuerlig hvorvidt resultatene av analysen passer med tidligere forskning. Slike vurderinger kan være primært begrepsfokuserte eller empiriske, og handler om å vurdere hvorvidt den aktuelle studien motsier tidligere forskning og i så fall forsøke å forklare hvorfor. Alternativet til å vurdere studiens sammenheng med tidligere forskning er å forsøke en rent induktiv tilnærming. Det er viktig å nevne at denne tidligere forskningen ikke trenger å være basert på intervju i det hele tatt, og den kan ta utgangspunkt i at folk har en praktisk tilpasning til omgivelsene, eller til og med ha dette som sitt sentrale poeng.

Begge eksempelstudiene nevnt over var konsistente med teorier og funn fra tidligere studier, men tidligere forskning kan også være nyttig for å forstå brudd med tendenser i datamaterialet. Järvinen (2001) undersøkte identitetsforhandlinger i intervju med 2 «alkoholikere». Av totalt 54 informanter som mottok behandling eller andre tilbud på bakgrunn av sitt alkoholmisbruk så nektet 13 enten å godta intervjuerens invitasjon til å konstruere en livshistorie rundt deres alkoholproblem eller for at de i det hele tatt hadde noe alkoholproblem. Hvis disse informantene først godtok at «alkoholiker» er et stigma og så nektet å plassere seg selv, helt eller delvis, i den kategorien, burde vi også forvente – om kritikerne har rett – at de holdt tilbake eller forvrenget informasjon på en sånn måte at forskerne etterpå ikke kunne si noe om vedkommende sine drikkepraksiser. Järvinens analyse av ett av intervjuene viser at noe helt annet skjedde.

Etter at en informant som nektet for å ha et alkoholproblem hadde fortalt om et sykehusopphold med skadet lever, hvor legene sa han kun hadde et par år igjen å leve om han fortsatte slik, fortalte han, med referanse til de andre

som bodde på hospitet, at «I drink a lot, all right, but I try to stay in good shape ... I am not like the real boozers living here, poor fellows» (Järvinen 2001:271). Dette forholdet mellom holdning og handling forstår Järvinen som «unnskyldninger» og «berettigelser» (2001:271), som igjen kan sies å falle inn under det mange tidligere studier har omtalt som nøytraliseringsteknikker (Maruna & Copes 2005). Informanter kan fortelle om en praksis som tilsynelatende bryter med et moralsk prinsipp, men heller enn å nekte for sin deltakelse i en slik praksis gir de ulike forklaringer som skal framstille det moralske overtrampet som mindre alvorlig. Selv om enkelte informanter altså brøyt med mønsteret i resten av utvalget, kunne teorier om forhandlinger omkring moralske overskridelser anvendes i en analyse av informantenes ulike framstillinger av sine drikkepraksiser i møte med intervjueren.

Järvinens mål med analysen er ikke å komme fram til en beskrivelse av alkoholmisbruk – artikkelen fokuserer på informanters forhandlinger i sine livshistorier. Likevel, i tillegg til at artikkelens tittel omtaler informantene med det utdaterte begrepet «alkoholikere», er faktisk misbruk et premiss for analysen. Andre aktiviteter som denne informanten – som nektet for å ha et alkoholproblem – beskrev i løpet av intervjuet inkluderer å ha gravd ned øl i hagen for å gjemme det fra kona si og å drikke halvannen flaske sprit om dagen. Slike aktiviteter samsvarer med empirien i tidligere studier av familielivet til folk som misbruker alkohol (for eks. Wiseman 1980; Orford et al. 1975). Det er nettopp fordi disse beskrivelsene peker mot et typisk alkoholmisbruk beskrevet av andre forskere at det er interessant å analysere dette intervjuet. Selv om det forblir implisitt i Järvinens artikkel, er det klart at hvis hun ikke trodde at disse beskrivelsene pekte mot et faktisk alkoholmisbruk ville hele poenget med analysen forsvinne. Uansett er artikkelen langt fra kritikernes beskrivelse av ukritiske forskere som overtar informantenes idealiserte beskrivelser.

Posisjonerte redegjørelser

Jeg har kritisert en implikasjon av og en antakelse i to beslektede kritikker av kvalitativ intervjuing, og forsøkt å gi et positivt svar gjennom å peke på hvordan analyseteknikker kan motvirke de problemene kritikere ser i bruk av intervjudata. Kritikkerne kan uberettiget undergrave tiltroen til eksisterende forskning og gi nye kvalitative forskere urimelige oppfatninger om begrensninger med metodene de bruker. Men langt mer ubehagelige konklusjoner kan følge om vi godtar premisset til kritikere om at vi ikke kan stole på det folk sier. Hvis vi må behandle alle fortellinger som upålitelige, uansett, vil det innebære en utjevning av tiltroen til rapporter om krigsforbrytelser, nyhetsreportasjer, bloggposter, kafés ludder og godnatthistorier. Kritikernes forbehold om at intervju kan være nyttig for å forske på utilgjengelige og fortidige hendelser er helt tomt – det inneholder ingen spesifikk grunn til å stole på slike intervju, ingen teknikk som kan sikre riktigere konklusjoner (Jerolmack &

Khan 2014a:180). Jeg mistenker at det er ikke sannhetssøkende forskere som vil tjene på en slik epistemologisk utjevning.⁷

Hva med triangulering da? Hvis en kombinerer intervju med andre metoder som registrerer oppførsel på en sikrere måte kan en sammenligne disse dataene og få et mer utfyllende bilde av praksisene. Men hvis en har godtatt kritikernes poenger inkluderes vel helst intervju i en slik studie *fordi* en ikke stoler på hva folk sier. Bygger en ikke da inn i designet en problemstilling som går ut på å ta informanter i løgn? I en del tilfeller kan det åpenbart være interessant, men er det holdbart som vitenskapelig grunnholdning? Det er også en fare for at en da godtar korte, enkle intervjusvar fordi de er enklere å sammenligne med observasjonsdata, heller enn lange forhandlinger, og slik ender opp med dårlige intervjudata. Ut fra det jeg har argumentert for er det i alle fall ikke solide metodologiske argumenter for en slik mistenksomhetens triangulering (se også Atkinson & Coffey 2003).

Snarere enn å skulle ta folk i løgn, kan vi kanskje si at forskere som intervjuer anser intervjudata som *posisjonerte redegjørelser*. Vi antar ikke at alt én informant sier gir oss direkte tilgang til riktige beskrivelser av verden, snarere at folk stort sett er sannferdige, men at de også på ulike måter må ta andre hensyn (som forskere forstår som klasse, kjønn, etnisitet, kultur, status, osv.) enn kun det å fortelle alt som er sant. Forskernes jobb (ikke informantenes! Trow 1957:35) er da å komme fram til mer objektive beskrivelser av verden gjennom å analysere det informantene sier – se deres redegjørelser i en større sammenheng. Gjennom en forståelse av informantenes posisjoner (klasse, kjønn osv.) kan vi komme fram til en forståelse av hvordan deres praktiske tilpasning til omgivelsene former det de formidler i et intervju (Hammersley & Atkinson 1995:126). Slik kan vi ofte finne at informantene i sine redegjørelser fordreier eller omtolker forhold vi som forskere oppfatter som helt sentrale (selv om du hevder å sette barna først gjør du ting du veit kan skade dem). Å intervjuer innebærer altså ikke en implisitt avvisning av teoretiske poenger om skillene mellom hva folk gjør og hva de sier de gjør.

Kritikerne problematiserer hvordan forskere tar hensyn til de varierende forholdene mellom holdning og handling og mellom diskursive praksiser og andre praksiser. Slike problematiseringer er helt på sin plass, men som eksemplene fra intervjustudiene over har vist er ikke dette forhold alle forskere overser eller antar er konstante, det er snarere forhold som gjøres til objekt for forskningen. En ting er at informantene selv forhandler om et forhold mellom holdning og handling, mellom praksiser og historiene om dem – folk tar ikke nødvendigvis et slikt forhold for gitt (dette er kjernen i Järvinen 2001). Men viktigere, i denne sammenheng, er at forskerne gjør informantenes forhandlinger til objekt for studien – noe å forske på. Så når kritikerne mener at noen forskere «simply presume that self-reported behaviors are accurate» (Jerolmack & Khan 2014b:239), misforstår de hva i alle fall en del forskere som benytter seg av intervju holder på med, og derfor bommer også kritikkene.

Noter

1. Takk til det kvalitative rusmiddelforskningsseminaret på Folkehelseinstituttet, Heidi Grundetjern, Willy Pedersen, Sébastien Tutenges og de to anonyme fagfellene til Dansk Sociologi for kommentarer på tidligere versjoner.

2. Atkinson og Coffey (2003) mener å finne et svar til den første kritikken av intervjuing i dette mindre kategoriske skillet mellom intervju- og observasjonsdata. De har rett i at det er en unyttig og falsk motsetning å se observerbare handlinger som autentiske og fortellinger som upålitelige. Men «løsningen» deres innebærer å kun analysere intervjudata som observasjoner av redegjørelser («accounts»), og da begrense analysene til formen på fortellinger, presentasjoner, repertoarer, moralsk innhold og lignende, og unngå å si noe om hvorvidt redegjørelsene er sanne eller ikke (denne innstillingen blir kalt «constructionism» av Silverman 2014:183-188). Dette er utilfredsstillende fordi forskningstema ofte er interessante nettopp fordi de innebærer noe farlig, traumatiserende eller urettferdig. Det er da uetisk å intervju folk om traumatiske opplevelser, men samtidig ikke bry seg om de faktisk opplevde det de hevder de opplevde fordi en som forsker har vitenskapsteoretiske grunner til utelukkende å forske på narrative strukturer, repertoar av forklaringer og lignende – eller kan en intervju ofre for overgrep med innstillingen «det er irrelevant for meg om du faktisk ble utsatt for overgrep»? Hvis en legger etikken til side, hvordan skal en forske på overgrep, og ikke bare historier om dem, hvis en ikke kan intervju? Videre er det åpentbart at hvis en veit med sikkerhet at noen informanter ikke har opplevd det traumatiske som motiverer forskningen, så vil en ikke sidestille disse informantenes falske fortellinger med fortellingene en får fra informanter som en veit at faktisk har de relevante erfaringene.

3. Det er også ironisk at hvis folk har begrenset diskursiv tilgang til sine praksiser kan vi ikke stole på det forskere skriver om metode, som er deres diskursive redegjørelser for sin forskningspraksis. Tilsvarende påpeker Hammersley (2003:123) at hvis en anser intervju som kunstige fordi de er tilpasset intervjusituasjonen, så må en refleksivt gjøre det samme for presentasjoner av forskning.

4. Denne innstillingen overskrider Silvermans (2014) typologi over ulike epistemologiske innstillinger til intervjudata, hvor «positivister» er opptatte av fakta, «naturalister» er interesserte i erfaringer og «konstruksjonister» bare bryr seg om mening skapt i intervjusituasjonen. Hvor unyttig det er med en oppdeling hvor epistemologiene følger forskningstemaene blir tydelig når Silverman antyder at Holstein og Gubrium er inkonsekvente bare fordi de ikke holder seg til å undersøke mening, men også forhold utenfor intervjusituasjonen (2014:188).

5. Teknikkene presenteres selvsagt ikke for å vise at observasjonsdata er unødvendige. Men det kan være betimelig å påpeke at selv om teknikkene innebærer at en drar slutninger fra intervjudata (en svakhet ifølge Becker & Geer 1957:31), så er det ikke mulig å frita seg fra å dra slutninger fra data med å søke en slags direkte tilgang til virkeligheten gjennom observasjon (Trow 1957:35).

6. Slang for at noe er veldig morsomt.

7. Etnografisk arbeid blir også vanskeligere. To år etter at han møtte etnografen Bourgois (2003:43), fortalte informanten Benzie om førsteinntrykket sitt «I thought maybe ... you know, ... How you call it? That some people are bisexual. Even though you had a wife, I thought you was like ... dirty». Var dette *virkelig* oppfatningen han hadde, eller farget senere erfaringer fortellingen om hans tidligere holdninger? Hvis vi ikke kan vite dette, er det noe poeng å ta det med i en studie? Hva skal erstatte slike fortellinger i etnografens forsøk på å forstå sin posisjon i feltet?

Referanser

- Armstrong, E.A., Hamilton, L., Armstrong, E.M. & Seeley, J.L. 2014: ««Good Girls»: gender, social class, and slut discourse on campus». *Social Psychology Quarterly*, 77(2): 100-122. <https://doi.org/10.1177/0190272514521220>
- Atkinson, P. & Coffey, A. 2003: «Revisiting the relationship between participant observation and interviewing». *Inside interviewing: new lenses, new concerns*: 415-428.
- Becker, H.S. 1958: «Problems of inference and proof in participant observation». *American Sociological Review*, 23(6): 652-660.
- Becker, H.S. & Geer, B. 1957: «Participant observation and interviewing: a comparison». *Human Organization*, 16(3): 28-32. <https://doi.org/10.17730/humo.16.3.k687822132323013>
- Bourdieu, P. 1990: *The logic of practice* (R. Nice, Overs.). Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P., Chamboredon, J.-C. & Passeron, J.-C. 1991: *The craft of sociology: epistemological preliminaries*. Berlin: Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110856460>
- Bourgois, P. 2003: *In search of respect: selling crack in El Barrio*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bræck, L. 2006: «Christine er en hore». *Samtiden*, 115(04): 64-75.
- Dean, J.P. & Whyte, W.F. 1958: «How do you know if the informant is telling the truth?». *Human Organization*, 17(2): 34-38. <https://doi.org/10.17730/humo.17.2.55385ht75n416qp5>
- Deutscher, I. 1973: *What we say/what we do: sentiments & acts*. Glenview: Scott, Foresman and Co.
- DiMaggio, P. 2014: «Comment on Jerolmack and Khan, «Talk is cheap: ethnography and the attitudinal fallacy»». *Sociological Methods & Research*, 43(2): 232-235. <https://doi.org/10.1177/0049124114526371>
- Dingwall, R. (1997). «Accounts, interviews and observations». I G. Miller & R. Dingwall (red.), *Context and Method in Qualitative Research* (s. 52-65). London: Sage.
- Fjær, E.G. & Pedersen, W. 2015: «Drinking and moral order: drunken comportment revisited». *Addiction Research & Theory*, 23(6): 449-458. <https://doi.org/10.3109/16066359.2015.1028922>
- Fjær, E.G., Pedersen, W. & Sandberg, S. 2015: ««I'm not one of those girls»: boundary-work and the sexual double standard in a liberal hookup context». *Gender & Society*, 29(6): 960-981. <https://doi.org/10.1177/0891243215602107>
- Giddens, A. 1986: *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Berkeley: University of California Press.
- Goffman, E. 1959: *The presentation of self in everyday life*. Garden City, N.Y.: Doubleday.
- Grundetjern, H. 2018: «Negotiating motherhood: variations of maternal identities among women in the illegal drug economy». *Gender & Society*, 32(3): 395-416. <https://doi.org/10.1177/0891243218759006>
- Hammersley, M. 2003: «Recent radical criticism of interview studies: any implications for the sociology of education?». *British Journal of Sociology of Education*, 24(1): 119-126. <https://doi.org/10.1080/01425690301906>
- Hammersley, M. & Atkinson, P. 1995: *Ethnography: principles in practice* (2nd ed. utg.). London: Routledge.
- Jerolmack, C. & Khan, S. 2014a: «Talk is cheap: ethnography and the attitudinal fallacy». *Sociological Methods & Research*, 43(2): 178-209. <https://doi.org/10.1177/0049124114523396>

- Jerolmack, C. & Khan, S. 2014b: «Toward an understanding of the relationship between accounts and action». *Sociological Methods & Research*, 43(2): 236-247. <https://doi.org/10.1177/0049124114523397>
- Järvinen, M. 2001: «Accounting for trouble: identity negotiations in qualitative interviews with alcoholics». *Symbolic Interaction*, 24(3): 263-284. <https://doi.org/10.1525/si.2001.24.3.263>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. 2015: *Det kvalitative forskningsinterview* (T.M. Anderssen & J. Rygge, Overs. 3. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lamont, M. & Swidler, A. 2014: «Methodological pluralism and the possibilities and limits of interviewing». *Qualitative Sociology*, 37(2): 153-171. <https://doi.org/10.1007/s11133-014-9274-z>
- Lizardo, O. 2017: «Improving cultural analysis». *American Sociological Review*, 82(1): 88-115. <https://doi.org/10.1177/0003122416675175>
- Lizardo, O. & Strand, M. 2010: «Skills, toolkits, contexts and institutions: clarifying the relationship between different approaches to cognition in cultural sociology». *Poetics*, 38(2): 205-228. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2009.11.003>
- Martin, J.L. 2010: «Life's a beach but you're an ant, and other unwelcome news for the sociology of culture». *Poetics*, 38(2): 229-244. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2009.11.004>
- Maruna, S. & Copes, H. 2005: «What have we learned from five decades of neutralization research?». *Crime and Justice*, 32: 221-320. <https://doi.org/10.1086/655355>
- Mills, C.W. 1940: «Situated actions and vocabularies of motive». *American Sociological Review*, 5(6): 904-913. <https://doi.org/10.2307/2084524>
- Murphy, E., Dingwall, R., Greatbatch, D., Parker, S. & Watson, P. 1998: «Qualitative research methods in health technology assessment: a review of the literature».
- Orford, J., Guthrie, S., Nicholls, P., Oppenheimer, E., Egert, S. & Hensman, C. 1975: «Self-reported coping behavior of wives of alcoholics and its association with drinking outcome». *Journal of Studies on Alcohol*, 36(9): 1254-1267. <https://doi.org/10.15288/jsa.1975.36.1254>
- Patton, M.Q. 2002: *Qualitative research & evaluation methods* (3 utg.). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Pugh, A.J. 2013: «What good are interviews for thinking about culture? Demystifying interpretive analysis». *AJCS*, 1(1): 42-68. <https://doi.org/10.1057/ajcs.2012.4>
- Silverman, D. 2014: *Interpreting qualitative data* (5th ed. utg.). Los Angeles, Calif: SAGE.
- Swidler, A. 1986: «Culture in action: symbols and strategies». *American Sociological Review*, 51(2): 273-286. <https://doi.org/10.2307/2095521>
- Trow, M. 1957: «Comment on «Participant observation and interviewing: a comparison»». *Human Organization*, 16(3): 33-35. <https://doi.org/10.17730/humo.16.3.cx277m417x00w647>
- Vaisey, S. 2009: «Motivation and justification: a dual-process model of culture in action». *American Journal of Sociology*, 114(6): 1675-1715. <https://doi.org/10.1086/597179>
- Vaisey, S. 2014a: «The «attitudinal fallacy» is a fallacy: why we need many methods to study culture». *Sociological Methods & Research*, 43(2): 227-231. <https://doi.org/10.1177/0049124114523395>
- Vaisey, S. 2014b: «Is interviewing compatible with the dual-process model of culture?». *AJCS*, 2(1): 150-158. <https://doi.org/10.1057/ajcs.2013.8>

- Weiss, R.S. 1994: *Learning from strangers: the art and method of qualitative interview studies*. New York: Free Press.
- Wilson, T.D. 2002: *Strangers to ourselves: discovering the adaptive unconscious*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Wiseman, J.P. 1980: «The «home treatment»: the first steps in trying to cope with an alcoholic husband». *Family Relations*, 29(4): 541-549. <https://doi.org/10.2307/584470>